

[Home](#)   **Monumenten: GAK-gebouw**

GAK-gebouw

9 augustus 2010

GAK-Gebouw (1957-1960)
Bos en Lommerplantsoen 1
B. Merkelbach

Het Gemeenschappelijk Administratiekantoor (GAK) is de laatste grote schepping en tegelijk een hoogtepunt in het oeuvre van Ben Merkelbach, stadsbouwmeester van 1956 tot 1961. Bij de ingebruikneming in 1960 was dit een van de grootste en modernste kantoorgebouwen van Nederland. Sinds 2005 staat het gebouw leeg. Er bestaan nu plannen om het gebouw een meervoudige functie te geven, met inbegrip van wonen.

(undefined) Voorgeschiedenis

Het GAK was een overkoepelend orgaan dat sinds 1952 zorg droeg voor de administratie bij de uitvoering van de Werkloosheidwet en de Sociale Verzekeringswet. Vele bedrijfsverenigingen hadden hier hun administratie ondergebracht. Het GAK telde verspreid over de stad 23 kantoren. Om aan deze versnippering een einde te maken kreeg de architect Merkelbach opdracht aan het Bos en Lommerplantsoen een reusachtig kantoorgebouw te ontwerpen dat alle afdelingen zou kunnen herbergen. Ben Merkelbach (1901-1961) was in 1927 een van de oprichters geweest van *De 8*, de groep architecten die de stroming van het Nieuwe Bouwen (of Nieuwe Zakelijkheid) in Amsterdam vertegenwoordigden. Belangrijke bouwwerken van Merkelbach in Amsterdam zijn onder andere de woningstrokenbouw in Landlust (1937), de woningbouw in tuindorp Frankendaal (1951), het kantoorgebouw van de Geïllustreerde Pers (1959), de winkels met woningen voor woningbouwvereniging "Het Oosten" in Geuzenveld (1956), het laboratorium en het dienstgebouw van de Koninklijke zwavelfabriek Van het Ketjen (1952-1955) en de uitbreiding van N.V. Lettergieterij "Amsterdam" v/h N. Tetterode (1960).

In verband met zijn werkzaamheden als stadsbouwmeester droeg Merkelbach de leiding van de bouw over aan zijn voormalige compagnon P.J. Elling, met A. Bodon als uitvoerend architect. Merkelbach bleef nog wel de bouwvergaderingen voorzitten. De inrichting werd verzorgd door de binnenhuisarchitecten E. van Blerkom en I. Boks. Op 1 september 1960 vond de officiële opening van het GAK-gebouw plaats.

(undefined) Massa en individu

Bij het ontwerp van het GAK-gebouw was het streven, in de woorden van Merkelbach, "pathos en monument te vermijden in overeenstemming met het wezen van administreren". Het resultaat was een transparant zakelijk gebouw dat optimale voorwaarden bood voor een goed functioneren van een ruim 3000 personen tellend ambtelijk apparaat. Tot de logistieke eisen behoorden een goede interne verkeerscirculatie en een overzichtelijke en tegelijk flexibele indeling.

Merkelbach heeft aan deze eisen voldaan, zonder daarbij het esthetische en sociale element uit het oog te verliezen. Het grootschalige gebouw moest een menselijk gezicht krijgen want, zoals Merkelbach zei, "indien daarbij zowel de opdrachtgever als de architecten zich voor ogen stellen dat die 'drieduizend personen' mensen zijn, mensen als zichzelf en ieder ander, met behoefte aan erkenning van hun persoonlijke noden en wensen en zoveel mogelijk, binnen het kader van het geheel, respectering van hun persoonlijkheid, dan staat ten voeten uit geschilderd de opgave die op velerlei gebied gesteld wordt." Merkelbach bracht dit in praktijk door het creëren van "dorpen", kleine ruimtelijke eenheden, herkenbaar aan de kleur en omheind door archiefkasten. De eenheden bestonden uit minimaal twaalf en maximaal 28 personen. Ook in het kader van de diversificatie binnen de grootschaligheid waren er in plaats van één grote centrale kantine, kantines op iedere verdieping die door wenteltrappen onderling in verbinding stonden.

(undefined) Indeling

Het gebouw was in drie kloeke massa's opgedeeld, met een vooruitspringend middendeel tussen vleugels die

evenmin in elkaars verlengde lagen. Het gebouw was 155 meter lang en ruim 47 meter hoog, telde elf verdiepingen, met uitzondering van de noordelijke vleugel die tien verdiepingen telde en een dakterras. Het gebouw werd omgeven door een beeldengalerij met pergola, een vijver en zitbanken naar ontwerp van H. Hartsuyker en groenvoorzieningen ontworpen door de landschapsarchitecte Mien Ruys (1904-1999). Deze buitenruimte dreigt nu te moeten wijken voor een geplande nieuwbouw tegen het GAK-gebouw aan.

Parallel aan de zuidelijke kantoorvleugel bevond zich een grote fietsenstalling met twee verdiepingen die in directe verbinding stonden met respectievelijk de begane grond en eerste verdieping van het hoofdgebouw. In het middendeel bevonden zich de hoofdentree, garderobes, kantines, liften en roltrappen. De roltrappen werkten alleen tijdens de spitsuren, bij aanvang en bij het uitgaan van het werk. Er waren ook volautomatische documentenliften en transportbanden. Postbakken voorzien van speciale nokken zochten zelf hun weg door het gebouw om tenslotte te belanden bij de afdeling die hun nok aangaf.

De kantoorruimtes waren ondergebracht in de vleugels aan weerszijden van een middengang. De grootte van de kantoorvelden en de middengangen werd bepaald door een kolomstramien van respectievelijk 4 x 7,25 meter en 4 x 3 meter bij een verdiepingshoogte van 3,25 meter. De ruimte was verder vrij indeelbaar dankzij verplaatsbare wanden zodat aanpassingen en reorganisaties gemakkelijk uitgevoerd konden worden.

Het GAK -kantoor was een vroeg voorbeeld van een geheel geklimatiseerd gesloten gebouw. Alleen de ramen in de kantines en op de begane grond konden geopend worden.

De overheersende kleuren waren grijs voor de wanden en het plafond, blauw voor de kolommen en de plafondspanten, terwijl de vloerbedekking uit een zwart-wit geaderd linoleum bestond. De airconditioningroosters waren rood gekleurd.

(undefined) Materiaal en constructie

Bij de bouw zijn uitsluitend moderne materialen en constructietechnieken gebruikt: staalskeletbouw, betonvloeren, aluminium vliesgevels met dubbele beglazing voor de kantoorvleugels en stalen vliesgevels met enkel glas voor het middengedeelte.

Het gebouw werd bijna geheel opgebouwd uit geprefabriceerde onderdelen, van het staalskelet tot de betonnen vloerplaten (alleen de betonnen vloer op de eerste verdieping is gestort). Het staalskelet werd geleverd door het staalconstructiebedrijf De Vries Robbé & Co uit Gorinchem, dat reeds voor de Tweede Wereldoorlog opdrachten uitvoerde voor de architecten van het Nieuwe Bouwen. Merkelbach zelf had nog de hoofdvesting van dit bedrijf ontworpen.

Ook de onderdelen van de aluminium vliesgevels zijn door De Vries Robbé & Co geleverd. Voor de borstweringen werden gestandaardiseerde grijze aluminiumplaten gebruikt die door middel van montagebeugels aan het stalen skelet waren verbonden. De ruimte tussen de aluminium platen en de kolommen bood plaats aan leidingen en kabels.

Als prototype van een vliesgevel gold het beroemde Lever House uit 1947 in New York. In Nederland had het net iets eerder dan het GAK gebouwde verzekeringskantoor van maatschappij De Utrecht in Rotterdam (architect J.J.P. Oud) waarschijnlijk de primeur van een aluminium gevel, maar die was nog niet in combinatie met de dubbele beglazing zoals bij het GAK-gebouw.

De buitenste van de dubbele ramen waren uitgevoerd met warmteabsorberend groen glas, waaraan het gebouw van meet af zijn bijnaam "Aquarium" dankte. Glazenwassers konden gebruik maken van aluminium gondels die aan twee op het dak gemonteerde kranen waren opgehangen, en die zowel horizontaal als verticaal bestuurbaar waren.